

KONFERENCJA POPULARNO-NAUKOWA - 22 PAŹDZIERNIKA 2005 ROKU

Kościóły na Ziemi Miasteckiej

Jürgen Lux

Część I: Zarys

Kościóły na Ziemi Miasteckiej: Czy pod uwagę brane są budynki kościołów istniejących obecnie bądź ich pozostałości na terenie powiatu Miastko?

Jeśli się je policzy, jest ich dokładnie 9, z czego 3 już nie istnieją, zostaje więc 6 kościołów zabytkowych, mianowicie w Miłocicach (Falkenhagen), Świerznie (Groß Schwirsen), Wołczy Wielkiej (Groß Volz), Trzcinnie (Rohr), Miastku (Rummelsburg) i Waldowie (Waldow). Obszerniej będzie o nich mowa w części drugiej.

Temat brzmi: Kościóły w Miastku i okolicach. Moim zdaniem powinno się tu wymienić wszystkie istniejące kościóły na historycznym terenie powiatu Miastko, tj. zgodnie z dzisiejszym stanem granic politycznych trzeba by do nich zaliczyć kościóły w gminach Miastko (Rummelsburg), Polanów (Pollnow), Kapice (Hammermühle), Trzebielino (Treblin), Kołczygłowy (Alt Kolziglow), Biały Bór (Baldenburg), Tuchomie (Groß Tuchen) i Kobylnica (Kublitz). Owe gminy znajdują się w dzisiejszych powiatach Bytów (Bütow), Koszalin (Köslin), Słupsk (Stolp) i Szczecinek (Neustettin), tj. w dwóch województwach - na Pomorzu (Wojewodschaft Pommern) i na Pomorzu Zachodnim (Wojewodschaft Westpommern).

Szczegółowy opis każdego kościoła, łącznie z jego historią budowy, zawartością, ławami, dziełami sztuki, dzwonami przekroczyłby ustalone ramy czasowe. Jest więc to materiał na obszerniejszą późniejszą publikację.

Chciałbym podzielić moje rozważania na dwie części. Pierwsza zawierałaby przegląd wszystkich kościołów, ich przynależność dawniej i dziś, w drugiej nastąpiłaby prezentacja przykładowych kościołów miasta i gminy Miastko/Rummelsburg.

„Kościóły w Miastku“ w tych ramach przedstawię w istocie kościóły historycznego powiatu Miastko.

Na dzień dzisiejszy (15.10.2005) chodzi tu o w sumie 29 zabytkowych kościołów z czego 27 należy do dawnego powiatu Rummelsburg/Miastko oraz 12 nowych polskich budowli, razem o 41 kościołów.

Pod uwagę wziąłem więc budowle sakralne powstałe w czasach niemieckich, które znajdują się na terenie historycznego politycznego powiatu Rummelsburg (stan: 1945) oraz polskie budowle, które powstały na tym terenie po 1945 roku. Do tego gwoili ścisłości dochodzą jeszcze dwa kościóły, mające historyczne powiązania z powiatem Rummelsburg, mianowicie kościóły w Kwakowie (Quackenbug) i Wielinie (Vellin).

Dawny powiat Rummelsburg obejmuje dziś następujące gminy lub ich części:

- Miastko/Rummelsburg (dawny Kreis Rummelsburg, dziś powiat Bytów)
- Polanów/Pollnow (Rzeczycza Mała i Wielka/Klein- und Groß Reetz = dawny Kreis Schlawe, dziś powiat Koszalin)
- Kępice/ Hammermühle (dawny Kreis Rummelsburg, obecnie powiat Słupsk)
- Trzebielino/Treblin (dawny Kreis Rummelsburg, dziś powiat Bytów)
- Kołczygłowy/Alt Kolziglow (dawny Kreis Rummelsburg, dziś powiat Bytów)
- Biały Bór/ Baldenburg (Kołtki/ Hölkwiese i Sepólno Małe i Wielkie = dawniej Kreis Rummelsburg, dziś powiat Szczecinek/Neustettin)
- Tuchomie/Groß Tuchen (Kramarzyny/Kremerbruch = dawniej Kreis Rummelsburg, dziś powiat Bytów)

Wcześniejsze województwo Słupskie/Stolp i Koszalińskie/Köslin zostały rozwiązane z dniem 01.01.1999 roku zgodnie z reformą terytorialną. Powiat Miastko/Kreis Rummelsburg, który istniał jeszcze do 1975 roku, nie został ponownie utworzony. Większość gmin dawnego niemieckiego powiatu Rummelsburg należy obecnie do powiatów **Bytów/Bütow** i **Słupsk /Stolp** (gminy Rummelsburg, Kapice/Hammermühle, Trzebielino/Treblin, Kołczygłowy/Alt Kolziglow i Tuchomie/Groß Tuchen) w obecnym województwie

Z DZIEJÓW ZIEMI MIASTECKIEJ

Pomorskim (Pommern).

Gminy Rzeczyca Mała i Wielka/Klein- i Groß Reetz weszły w skład **powiatu Koszalin/ Kreis Köslin**, gminy Kołtki/ Hölkwiese, Sapolno Wielkie i Małe/ Klein und Groß Karzenburg dołączyły do powiatu **Szczecinek/ Kreis Neustettin** w obecnym województwie Zachodniopomorskim (Westpommern).

Kościóły w obecnej gminie Miastko/ Rummelsburg

Niemiecki	Polski	kościół zabytkowy	nowa budowla
Falkenhagen	Miłocice	(FW)	
Groß Schwirsen	Świerzno	tak (FW)	
Groß Volz	Wółcza Wielka	tak (Findlingsbau – budowla z głazu narzutowego), do 2005 r. nadal kościół ewangelicki	
Reinfeld-Hammer (Reinfeld R)	Słosinko	tak (zburzony)	tak, odbudowa na innym miejscu
Reinwasser	Piaszczyna		tak
Rohr	Trzcinnó	tak (FW)	
Rummelsburg	Miastko	tak (otynkowana budowla z cegły)	tak, dodatkowy kościół
Schwessin	Świeszyno	tak (zburzony), FW	tak
Steinau	Turowo		tak
Treten	Dretyń	tak (zburzony), gotyk, cegła czerwona	tak
Waldow	Wałdowo	tak (FW)	

Kościóły w obecnej gminie Polanów (Pollnow)

Groß Reetz	Rzeczyca Wielka		tak
------------	-----------------	--	-----

Kościóły w obecnej gminie Kapice (Hammermühle)

Bartin	Barcino	tak (Backsteingotik)	
Beßwitz	Biesowice	tak (nieotynkowana budowla z cegły Ziegelbau)	
Hammermühle	Kapice	tak (zburzony)	tak
Plötzig	Płocko	tak (nieotynkowana budowla z cegły, częściowo FW)	
Pritzig	Przytockó	tak (zburzony), FW	
Techlipp	Ciecholub	tak (zburzony), FW	
Varzin	Warcino		tak
Wussow	Osowo	tak (kościół z kamienia polnego Feldsteinkirche)	
Zollbrück	Korzybie		tak

Z DZIEJÓW ZIEMI MIASTECKIEJ

Kościół w obecnej gminie Trzebielino (Treblin)

Brotzen	Broczyna	tak (zburzony), FW	
Friedrichshuld	Bożanka		
Gumenz	Gumieniec	tak	
Sellin	Zielin		tak
Treblin	Trzebielino	tak (nieotynkowana budowla z cegły)	
Wobeser	Objezierze	tak (budowla z głazu narzutowego Findlingsbau)	
Zettin	Cetyń	tak (FW)	
Zuckers	Suchorze		tak

Kościół w obecnej gminie Kołczygłowy (Alt Kolziglow)

Alt Kolziglow	Kołczygłowy	tak (FW)	
Lubben	Łubno	tak (FW)	

Kościół w obecnej gminie Biały Bór (Baldenburg)

Hölkewiese	Kołtki	tak (nieotynkowana budowla z cegły)	
Groß Karzenburg	Sapolno Wielkie	tak (FW)	
Klein Karzenburg	Sapolno Małe	tak (FW)	

Kościół w obecnej gminie Tuchomie (Groß Tuchen)

Kremerbruch	Kramarzyny	tak (budowla z głazu narzutowego)	
-------------	------------	-----------------------------------	--

Historia

Pierwsze zetknięcie Pomorza z chrześcijaństwem nastąpiło wskutek starań chrześcijańskich książąt polskich. Około roku 1000 Gniezno zostało podniesione przez Ottona III. do rangi biskupstwa tj. diecezjami wchodzącymi w skład tego biskupstwa były Wrocław, Kraków i Kołobrzeg wraz z biskupem Reinbertem. **Biskupstwo w Kołobrzegu/Bistum Kolberg** istniało jednak jedynie przez krótki czas. W roku 1124 do kraju przybył Otto Bamber, wezwany przez księcia polskiego Bolesława. Biskup bamberski pojawił się po raz drugi w roku 1128, tym razem ze wsparciem niemieckiego cesarza Lothara. Jego działalność wzmocnili później napływający niemieccy rycerze, chłopci, mieszcianie i mnisi. W roku 1140 założono biskupstwo pomorskie, nazwane później biskupstwem w Kamieniu (**Bistum Cammin**). Powiat Rummelsburg (Miastko) położony był na obrzeżach, trochę poza biskupstwem w Kamieniu.

W mrokach przeszłości ginie informacja, kiedy dokładnie powstał pierwszy kościół na tym terenie. Być może stał on na tzw. górze Kapellenberg w Łubnie (Lubben).

W roku 1534 na mocy decyzji sejmiku w Trzebiatowie nad Regą (Treptow) na Pomorzu wprowadzono Reformację. Na początku zachodnie parafie powiatu Rummelsburg należały do Synodu Sławno/Schlawe, wschodnie zaś do Synodu Słupsk/Stolp. W roku 1840 powstała superintendentura **Rummelsburg/Miastko**. Poniżej podział gmin kościelnych i parafii powiatu Rummelsburg na 4 synody (począwszy od 1840 r.)

Synoda Rummelsburg: Rummelsburg/Miastko Falkenhagen/Milocice Groß Schwirsen/ Świerżno Pritzig/Przytocko Rohr/Trzeianno Schwessin/Świeszyno Treten/Dretyń Waldow/Wałdowo	Synoda Bütow Alt Kolziglow/ Kołczygłowy Treblin/Trzebielino Zettin/Cetyń	Synoda Schlawe Bartin/Barcino Beßwitz/Biesowice Wussow/Osowo	Synoda Bublitz Groß Karzenburg/ Sepolno Wielkie
--	--	---	---

Z DZIEJÓW ZIEMI MIASTECKIEJ

W roku 1945 po ucieczce i wypędzeniu większej części niemieckiej ludności z Pomorza większość budowli sakralnych powiatu Miastko przejął Kościół Katolicki. Wyjątek stanowiły cztery kościoły, w których do 1958 roku odprawiano jeszcze nabożeństwa dla resztki niemieckiej wspólnoty ewangelickiej. Były to kościoły w Ciecholubiu/Techlipp, Przytocku/ Pritzig, Osowie/Wussow i Wołczy Wielkiej/Groß Volz. Jedynie ten ostatni pozostaje dotąd w posiadaniu niemieckiej wspólnoty ewangelickiej. Kościoły ewangelickie w Przytocku i Ciecholubiu zostały rozebrane w latach 1975 i 2004, kościół w Osowie przejął po roku 1958 Kościół Katolicki.

Nasze kościoły

Przed wypędzeniami powiat składał się z swojego miasta powiatowego i 73 gmin i posiadał 27 kościołów jeden kościół miejski i 26 kościołów wiejskich. Wszystkie służyły Ewangelikom. W mieście Rummelsburg istniały ponadto jedna budowla sakralna dla katolickich chrześcijan i jedna synagoga dla wspólnoty żydowskiej. Ta ostatnia przetrwała jeszcze czasy wypędzeń po 1933 roku i została zburzona dopiero po II. Wojnie Światowej.

Jeśli chodzi o rozwiązania budowlane wiejskie kościoły charakteryzuje różnorodność. Jak wyglądały kościoły w powiecie Rummelsburg? Jak wyglądają obecnie?

Kościół z muru pruskiego

Przeważającym rodzajem były kościoły budowane z muru pruskiego. Aż 14 z nich zdołały krajobraz atrakcyjną wizualnie współgrać białego muru i czarnym belkowaniem. Większość z nich wybudowano w XVII. wieku. Po dotkliwych spustoszeniach, jakich doznało Pomorze w Wojnie Trzydziestoletniej, wiele z nich wymagało odbudowy.

Najmłodszy kościół z muru pruskiego powstał na terenie powiatu Miastko w roku 1823 w Kołczygłowach/Alt Kolziglow - dotąd zachowany. W nim w roku 1847 zawarli związek małżeński późniejszy Kanclerz Rzeszy Niemieckiej Otto von Bismarck i Johanna von Puttkamer. 13 „braci“ stanęło w: Broczynie/Brotzen (wybudowanym w XVII. w.), Miłocicach/Falkenhagen (XVII. w.), Sapolnie Wielkim/Groß Karzenburg (1685), Sapolnie Małym/Klein Karzenburg (koniec XVII. w.), Łubnie/Lubben (1633), Słosinku/Reinfeld R (XVII. w.), Trzcinnie/Rohr (XVII. w.), Ciecholubiu/Techlipp (tuż przed 1670 r.), Wałdowie /Waldow (1716), Świerznie/Groß Schwirsen, Przytocku/Pritzig (XVII. w.), Świeszynie/Schwessin (1623) i Cetyń/Zettin (1686) ostatnie cztery otynkowane.

Do dzisiaj zachowało się **dziewięć kościołów z muru pruskiego**.

Te w Broczynie/Brotzen, Przytocku/Pritzig, Słosinku/Reinfeld R i Świeszynie/ Schwessin zostały zburzone po II. Wojnie Światowej i tym samym przepadły. Kościół ciecholubski, często uważany za najpiękniejszy w powiecie, zburzono w roku 2004, gdyż groziło mu zawalenie. Belki złożono w magazynach, gdzie czekają na odbudowę kościoła.

Północnoniemiecki gotyk z czerwonej cegły

Świadectwa północnoniemieckiego gotyku z czerwonej cegły można mimo zniszczeń spotkać jeszcze dziś. Późny gotyk pozostawił w powiecie Rummelsburg dwa kościoły z czerwonej cegły w Dretyniu/Treten i w Barcinie/Bartin, wybudowane ok. 1500 albo 1550 roku. Kościół w Dretyniu/Treten, najstarszy w powiecie, nie przetrwał niestety zawieruchy II. Wojny Światowej.

Kościół z kamienia polnego

Z czasów ok. 1525 roku pochodzi zbudowany z nieociosanego kamienia polnego i otynkowany kościół w Osowie/Wussow. Z rozczepionych, częściowo regularnie, częściowo nieregularnie ciosanych kamieni polnych powstały w późniejszych czasach trzy budowle sakralne ok. 1900 r. w Wołczy Wielkiej/Groß Volz, w 1912 r. w Kramarzynach/Kremerbruch oraz w 1858 r. w Obierzierzu/Wobeser.

Masywne budowle z cegły

Trzy otynkowane budowle z cegły, przeważnie z dawniejszych czasów (Trzebielino/Treblin 1688, Miastko/Rummelsburg 1733, Płocko/Plötzig 1938) i dwie nowsze nie otynkowane (Biesowice/Beßwitz 1891 oraz Kołtki/Hölkewiese sprzed 1710), a także dwie kaplice, wybudowane w pierwszej połowie XX. jedna w Gumieńcu/Gumenz, jedna w Kapicach/ Hammermühle) dopełniają obrazu. Kościół płocki wyróżnia się swoją ładną wieżyczką z muru pruskiego.

Kościół miejski

Kościół miasta powiatowego, wybudowany dopiero w 1733 roku, posiada czterech poprzedników z tego samego miejsca. Poświęcimy im więcej uwagi nieco później.

Nowe kościoły

Wraz ze wzrostem polskiej ludności katolickiej na terenie powiatu Rummelsburg w latach siedemdziesiątych i później powstało zapotrzebowanie na nowe kościoły. Nowe budowle odnajdujemy w Dretyniu/Treten (wybudowaną w 1985 r. na miejscu wcześniejszego najstarszego kościoła w powiecie), w

